

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava

Výchova a vzdelávanie detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v materských školách v školskom roku 2017/2018 v SR

Výchove a vzdelávaniu (V a V) detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP) bola venovaná zvýšená pozornosť počas výkonu komplexnej inšpekcie v **155** kontrolovaných školách (MŠ), ktoré predprimárne vzdelávali **8 578** detí. V **12** triedach **8** MŠ bolo zaradených **19** (0,2 %) detí so ŠVVP. Z toho bolo **13** detí so *zdravotným znevýhodnením (ZZ)* a **6** detí zo *sociálne znevýhodneného prostredia (SZP)*, ktoré boli diagnostikované centrom pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (CPPPaP). Deti zo SZP pochádzali z marginalizovanej rómskej komunity (MRK). Zdrojom informácií boli výsledky hospitácií, rozhovory s pedagogickými zamestnancami, fyzická kontrola priestorov materských škôl (MŠ), Informačný dotazník pre riaditeľa MŠ a analýza dokumentácie kontrolovaných škôl.

Sledované školy v podstate rešpektovali *princípy rovnoprávnosti prístupu k V a V a zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie*. Riaditelia MŠ deti so ŠVVP zaradili do bežných tried spolu s ostatnými deťmi formou individuálnej školskej integrácie s možnosťou diagnostického pobytu. Začlenené deti prijali na celodenný alebo poldenný pobyt s informovaným súhlasom zákonného zástupcu, na odporúčanie všeobecného lekára pre deti a dorast, po vyjadrení príslušného zariadenia výchovného poradenstva a prevencie a príslušného odborného lekára. *Podmienky (možného) predprimárneho vzdelávania detí so ŠVVP* deklarovalo v školskom vzdelávacom programe **18** škôl. Počas výkonu školskej inšpekcie nebol integračný proces v niektorých MŠ ukončený, čomu zodpovedal aj charakter príslušnej *dokumentácie*. Pedagogickí zamestnanci *spolupracovali* s externými odborníkmi, so zákonnými zástupcami detí so ŠVVP alebo im odporúčali kontaktovanie sa s príslušným zariadením výchovného poradenstva a prevencie. Podľa potreby v priestoroch MŠ zabezpečili deťom logopedickú starostlivosť.

Detí so **zdravotným znevýhodnením** bolo **13** (tabuľka č. 1). Prostredníctvom IVP boli *modifikované učebné osnovy* **4** deťom. *Zmenu organizácie V a V* vyžadovalo **10** a *uplatňovanie špecifických metód a foriem V a V* **11** detí. Nárok na *zabezpečenie kompenzačných a špeciálnych učebných pomôcok* malo **1** dieťa. *Úprava prostredia* bola potrebná pre **1** dieťa. V Nitrianskom kraji boli 5 deťom nápomocní **4 asistenti učiteľa** a 3 deťom **3 osobní asistenti**. So súhlasom riaditeľa školy boli priamo účastní na V a V **2 zákonní zástupcovia** v Nitrianskom a **1** v Banskobystrickom kraji.

Organizácia V a V vrátane dĺžky zodpovedala ZZ detí. Niektoré deti navštevovali MŠ, napr. 2 až 4 hodiny, alebo boli oslobodené od aktivít, ktoré vyžadovali výraznejšiu fyzickú záťaž. Ojedinele MŠ v spolupráci so zriaďovateľom zjednodušili deťom so ZZ orientovanie a pohybovanie sa úpravou vnútorných priestorov MŠ, vrátane označeného prvého a posledného schodu, zariadenia mini fit centra, oddychového kútika, terapeutickú miestnosť. Učitelia prevažne rešpektovali individualitu detí a vyvážené striedali ich učenie sa s relaxovaním. Prispôbovali im učebné zadania a z nich vyplývajúce úlohy. Vyskytli sa situácie, v ktorých učitelia za deti, ktoré mali poruchu sluchu alebo narušenú komunikačnú schopnosť odpovedali, čím ich obmedzili v prezentovaní vlastných myšlienok. V 1 škole¹

¹ MŠ, Konopná 8, Levice

mali deti možnosť realizovať sa podľa vopred účelovo vytvorených podmienok² v tzv. edukačnej miestnosti (mikrotriedky) pre integrované deti.

Tabuľka č. 1 *Deti so zdravotným znevýhodnením*

Deti so ZZ podľa ŠIC	BA	BB	KE	NR	PO	TN	TT	ZA	SR
Počet MŠ, ktoré integrovali deti so ZZ ³		1		4	1	1			7
Počet tried, v ktorých boli integrované deti so ZZ		1		7	1	2			11
Počet začlenených detí so ZZ		1		9	1	2			13
Počet detí so ZZ, ktorých integrácia bola v štádiu riešenia ⁴			4						4
Počet detí so ZZ, ktoré neboli integrované ⁵						1			1
Počet detí so ZZ, ktorých zákonní zástupcovia boli priamo účastní na V a V so súhlasom riaditeľa ⁶		1		2					3
Počet asistentov učiteľa pre deti so ZZ ⁷				4					4
Počet detí so ZZ, ktorým poskytovali pomoc osobní asistenti ⁸				3					3
Počet detí so ZZ, ktorým boli modifikované učebné osnovy				2		2			4
Počet detí so ZZ, ktorým bola upravená organizácia výchovy a vzdelávania		1		7	1	1			10
Počet detí so ZZ, ktoré vyžadovali úpravu prostredia				1					1
Počet detí so ZZ, ktoré vyžadovali špecifické metódy a formy výchovy a vzdelávania				8	1	2			11
Počet detí so ZZ, ktoré vyžadovali kompenzačné a špeciálne učebné pomôcky				1					1

Skúsenosti učiteľov s integráciou detí so ZZ boli prevažne pozitívne. Konštatovali, že pre deti so ZZ neboli potrebné výrazné zmeny v modifikovaní učebných problémov od tých, ktoré riešili a plnili intaktné deti. Uvádzali úspešnú socializáciu detí a ich pokroky v interpersonálnych vzťahoch, v komunikácii, v grafomotorickom prejave, hrubej motorike, sluchovom a zrakovom vnímaní, v porozumení slovných pokynov, v samostatnosti. Podarilo sa im eliminovať, najmä u detí s narušenou komunikačnou schopnosťou, rušivé prejavy v ich správaní sa a vhodným prístupom postupne prispeli k zvýšeniu ich sebavedomia a sebaúcty. Dopadom ich úsilia bolo bezproblémové zapájanie sa detí do činností s intaktnými deťmi v triede. Niektorí učitelia aktivizovali výkony detí a podporovali ich sebadôveru priebežným i záverečným pozitívnym oceňovaním. Poskytovali im možnosti na vlastné prezentovanie sa, čím napomáhali utváraniu priaznivej sociálnej interakcie s intaktnými deťmi.

V Nitrianskom kraji využívali aj metódu komunitného kruhu, ktorou podporovali u detí rozvoj slovnej zásoby, schopnosť počúvať a prejaviť svoje názory a city. Asistenti učiteľa uvedeného kraja napomáhali deťom so ZZ najmä pri individuálnom korigovaní koordinácie pohybov detí so ZZ.

Pedagogickí zamestnanci poukázali na absenciu potrebných 6 asistentov učiteľa, za ktorých napomáhali deťom so ZZ pri prekonávaní ich ZZ v činnostiach súvisiacich s hygienou, stolovaním, obliekaním, s orientáciou v priestore a s manipulovaním s učebnými

² obrazový materiál na rozvoj poznania a zrakového vnímania; skladačky viacerých druhov na rozvoj jemnej motoriky; komunikačné kartičky a pod.

³ MŠ, Pivničná 172, Záhorce; MŠ, Ľudovíta Okánika 6, Nitra; MŠ, Konopná 8, Levice; ZŠ s MŠ Rastislavice 186; ZŠ s MŠ Andreja Cabana 38, Komjatice; MŠ, Slovenská Kajňa 191; MŠ, Kubranská 20, Trenčín

⁴ ZŠ s MŠ, Letná 14, Nižná Slaná; MŠ, Ruskov 280; MŠ – Óvoda, Drienovec 313

⁵ SMŠ BEEST, Limbová 3, Trnava

⁶ MŠ, Pivničná 172, Záhorce; ZŠ s MŠ Rastislavice 186; MŠ, Konopná 8, Levice

⁷ MŠ, Konopná 8, Levice (3); MŠ, Ľudovíta Okánika 6, Nitra (1)

⁸ MŠ, Konopná 8, Levice (1 osobný asistent); MŠ, Ľudovíta Okánika 6, Nitra (2 osobní asistenti)

pomôckami 3 osobní asistenti a 3 zákonní zástupcovia. Podmienky pre prácu s deťmi so zdravotným znevýhodnením by nepochybne skvalitnilo širšie spektrum adekvátnych kompenzačných pomôcok a bezbariérové úpravy vstupných i vnútorných priestorov MŠ. Aplikačnú rovinu nadobudnutých skúseností a pokroky začlenených detí so ZZ vykazovali učitelia vo vyhodnocovacích správach, diagnostických hárkoch, denných záznamoch o plnení úloh. Prevažne pozitívne hodnotili *spoluprácu so zákonnými zástupcami* týkajúcu sa postupov eliminovania ZZ ich detí aj v domácom prostredí.

Deti zo ZZ prejavovali záujem o činnosti, primerane reagovali a zvládali učebné zadania a pokyny učiteľov. Boli komunikatívne, ústretové, rešpektovali intaktné deti a spolupracovali s nimi. Podľa vyjadrení učiteľov boli pokroky detí zaznamenané v interpersonálnej oblasti, v sebaobslužných, grafomotorických a rôznych motorických činnostiach. Ojedinele niektoré deti vyžadovali zvýšenú pomoc dospelého alebo dieťaťa, prípadne odmietali akúkoľvek činnosť, alebo ich akčnosť narúšala plynulosť výchovno-vzdelávacej činnosti (VVČ). Dieťa s hyperaktivitou sa výrazne zaujímal o informácie z oblasti prírodovedy a geografie, čo učiteľ adekvátne podporoval. Bolo pozorné a disciplinované, k čomu prispeli neustála pochvala a taktne potláčanie jeho nežiaducich prejavov správania sa učiteľom.

Zlepšenie si vyžaduje, ako v predchádzajúcich obdobiach, zabezpečenie V a V detí so ZZ asistentom učiteľa, bezbariérovou úpravou priestorov škôl a zohľadnenie špecifických potrieb detí so ZZ v prístupe učiteľov.

V 3 MŠ Košického kraja boli zaradené 4 deti, u ktorých sa *predpokladalo začlenenie* vzhľadom na ich ZZ. V čase školskej inšpekcie mali zrealizované prvotné vyšetrenia⁹ a v štádiu riešenia bolo ich špeciálnopedagogické diagnostikovanie. Dieťa, ktoré malo diagnostikované zaostávanie vo vývine reči komunikovalo síce nezrozumiteľným spôsobom, ale učiteľ napriek tomu stimuloval jeho aktívne vyjadrovanie často kladenými otázkami. Podľa všetkého nedostatočná teoretická príprava a nedostatok praktických skúseností učiteľov s výchovou a vzdelávaním detí s poruchami v pervazívnom vývine ovplyvňovala aj efektivitu riadenia a organizácie výchovy a vzdelávania v prípade dieťaťa s touto diagnózou. Prípado iného dieťaťa, ktorému matka prichádzala do MŠ injekčne podávať inzulín je ilustráciou obmedzení, ktoré v niektorých prípadoch musia rodičia detí znášať (uplatnenie sa v zamestnaní), keďže neexistuje funkčný systém poskytovania zdravotnej starostlivosti kvalifikovanými zdravotníckymi pracovníkmi tým deťom, ktoré vyžadujú pravidelnú a nenáročnú zdravotnú starostlivosť bez toho, aby museli navštíviť zdravotnícke zariadenie.

V Trnavskom kraji bolo v triede troj- až štvorročných detí zaradené dieťa, ktoré malo diagnostikovanú poruchu sluchu a malo implantovaný načúvací aparát. Dieťa *nebolo integrované*. Reagovalo na všetky pokyny učiteľa a do činností sa zapájalo aktívne, bez obmedzenia. Zákonní zástupcovia sa denne zaujímal o to, ako sa ich dieťa správalo, aké dosiahlo výsledky a aké malo učebné problémy.

V Banskobystrickom kraji¹⁰ bolo podľa individuálnych vzdelávacích programov (IVP) predprimárne vzdelávaných **6** detí zo **sociálne znevýhodneného prostredia**. Pochádzali z MRK. Deti zo SZP mali odložené plnenie povinnej školskej dochádzky. Na základe odporúčania CPPPaP bola tejto skupine detí skrátená dĺžka edukačného procesu, a to aj napriek tomu, že deti mali obmedzenú slovnú zásobu, vedomostne zaostávali za svojimi rovesníkmi zo sociálne štandardného prostredia a mali takisto výrazný socializačný deficit.

⁹ dostupné boli psychologické alebo foniatrické vyšetrenia; vyjadrenia všeobecného lekára pre deti a dorast (u dieťaťa s poruchou sluchu bola odporúčaná návšteva MŠ bez obmedzení vzhľadom na používanie načúvacieho strojčeka)

¹⁰ MŠ, Sirk 169 (6 detí)

Kratšia doba pobytu v MŠ bola jednou z prekážok toho, aby deti pracovali v záujmových krúžkoch. Potenciál detí zo SZP (vzájomná pomoc pri stolovaní, sebaobsluže a pri udržiavaní poriadku v triede, ochota spolupracovať) nebol dostatočne využitý, keďže samotná MŠ neprijímala efektívne opatrenia na zlepšenie výchovno-vzdelávacích výsledkov detí. Úroveň výsledkov detí negatívne ovplyvňovala aj ich nepravidelná dochádzka do MŠ spôsobená rôznymi príčinami (chorobnosť, finančná núdza, nedocenenie významu predprimárneho vzdelávania rodičmi detí), čo sa škola bez viditeľného efektu snažila vyriešiť zintenzívnením spolupráce s rodičmi.

Závery

Predprimárne vzdelávanie detí so ŠVVP vyžadovalo rešpektovanie ich individuálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, rozvojovej, výkonovej úrovne a momentálnych dispozícií. Prostredníctvom IVP boli *modifikované učebné osnovy* 4 deťom so ZZ, *organizácia a dĺžka V a V upravená* 10 deťom so ZZ. Skrátenie doby výchovy a vzdelávania 6 deťom zo SZP je možné vo vzťahu k sledovaným cieľom (akcelerácia procesov socializácie, rozvoj komunikačných schopností a veku primeraných poznatkov a zručností) považovať za kontraproduktívne. V nultých ročníkoch základných škôl, kde sú vzdelávaní žiaci v rovnakom veku a z rovnakých dôvodov ako skupina 6 detí zo SZP v MŠ (nedosiahnutie školskej spôsobilosti) sa ako významný nástroj inklúzie uplatňuje práve celodenný výchovný systém.

Upravené učebné prostredie malo 1 dieťaťa so ZZ a 1 potrebovalo *kompensačné pomôcky*. Miera úplnej alebo čiastočnej bezbariérovosti materských škôl je v súčasnosti nedostatočná. V 4 školách, napriek prirodzeným potrebám detí, nepracoval asistent učiteľa, čo riaditelia čiastočne kompenzovali 3 osobnými asistentmi a 3 zákonnými zástupcami. Lepšia bola situácia v MŠ Nitrianskeho kraja, kde poskytovali pomoc 5 deťom so ZZ 4 asistenti učiteľa.

Pedagogickí zamestnanci konštatovali, že začlenenie detí so ŠVVP medzi intaktnú populáciu detí bolo náročné, však obojstranne prínosné s priaznivým dopadom na ich osobnostný rozvoj a sociálne vzťahy. Zastávajú názor, že integrácia detí so ZZ vyžaduje pomoc asistentov učiteľa vzhľadom na ich ZZ, širšie spektrum špecifických pomôcok a bezbariérovú úpravu interiéru a vstupných priestorov MŠ.

Špecifické postupy boli uplatnené pri V a V 11 detí so ZZ. Učitelia častým opakovaním zadania činností u niektorých detí so ŠVVP, a tiež pozitívnym oceňovaním ich výkonov iniciovali ich záujem, sústredenie a snaženie sa, čo malo dopad na ich sebavedomie, sebaistotu a celkovú socializáciu. Vyvážené striedali záťažové činnosti s relaxom detí. Napomáhali, aj vzhľadom na požiadavky IVP, rozvoju jemnej a hrubej motoriky detí so ZZ, skvalitňovaniu ich rečového prejavu, interpersonálnych vzťahov a ich orientovaniu sa v priestore. Pri V a V 6 detí zo SZP nebol dostatočne využitý prirodzený potenciál detí, keďže MŠ neprijímala efektívne opatrenia na zlepšenie výchovno-vzdelávacích výsledkov detí, čo sa napokon odrážalo iba v ich čiastočnom pokroku.

Z nepomeru medzi počtom kontrolovaných materských škôl v rámci komplexných inšpekcií a počtom škôl, ktoré vzdelávali deti so ŠVVP (5,16%) vyplýva, že vzdelávanie tejto skupiny detí je skôr výnimkou ako pravidlom. Vzhľadom na fakt, že pomer škôl uskutočňujúcich primárne vzdelávanie žiakov so ŠVVP a tých, ktoré vzdelávajú výlučne intaktnú populáciu je vyrovnanější ako v prípade oboch skupín MŠ, možno usúdiť, že zaškolenosť detí so ŠVVP je nepomerne nižšia, ako v prípadoch detí patriacich k intaktnej populácii. V prípade, že dôjde k povinnému predprimárnemu vzdelávaniu, bude nevyhnutné urobiť opatrenia na to, aby MŠ boli vo všeobecnosti pripravené vzdelávať aj túto skupinu detí.

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- zabezpečiť, v spolupráci so zriaďovateľom, asistenta učiteľa, širšie spektrum špeciálnych pomôcok a bezbariérové úpravy priestorov škôl pre predprimárne vzdelávanie detí so ZZ
- zamerať systematickú kontrolnú činnosť na rešpektovanie špecifických a momentálnych potrieb detí so ZZ vo výučbe učiteľov
- zapájať zákonných zástupcov všetkých detí do komunitných aktivít školy podieľajúcich sa na V a V detí so ŠVVP

Zriaďovateľom

- podporovať predprimárne vzdelávanie detí so ZZ zabezpečením asistenta učiteľa, širšieho spektra špeciálnych pomôcok a debarierizácie priestorov školy
- zamestnávať v školách, ktoré predprimárne vzdelávajú deti z MRK, učiteľov a asistentov učiteľa, ktorí ovládajú rómsky jazyk

Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu SR

- vytvárať v materských školách podmienky pre vznik inkluzívnych tímov, ktoré by boli nápomocné pri vzdelávaní detí so ŠVVP